

Debata o radarové základně USA v ČR a česká strategická kultura

Petr Suchý, Petr Vilímek

autoři působí na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií FSS MU

převzato z Revue Politika 3/2007 se svolením redakce

<http://www.cdk.cz/rp/2007/>

V minulém čísle Revue Politika se do debaty o umístění americké radarové základny zapojil i poradce pre-zidenta České republiky pan Michal Petřík. Předložil řadu argumentů, kterým stojí za to věnovat pozornost z více důvodů než jen z hlediska míry jejich případné relevance. Vykazují totiž charakteristiky evropské strategické kultury (v jejímž rámci lze dále rozlišovat individuální národní strategické kultury), která se v mnoha zásadních aspektech liší od strategické kultury americké.

Právě tato odlišnost je jednou z hlavních příčin toho, že v debatách o protiraketových systémech majících chránit roz-sáhlá území, jež na Západě probíhají s jistými pauzami již po více než čtyřicet let, mezi evropskými zeměmi a USA neexistuje podobný konsensus, jaký je patrný v otázce rozvoje protira-keťové obrany bojiště. V návaznosti na slova Roberta Kagana, že v zásadních strategických a mezinárodních otázkách dneš-ka jsou Američané z Marsu a Evropané z Venuše, se až vnucu-je pohnutka konstatovat, že v případě vnímání role, významu a pozice protiraketových systémů v bezpečnostní strategii se vzdálenost obou entit jeví jako mnohem větší než ta mezi uve-đenými planetami naší sluneční soustavy. Jak konstatuje před-ní britský autor Colin Gray, působení odlišných strategických kultur je pochopitelné. Je ale třeba si uvědomit právě tuto od-lišnost, aby bylo možné vést smysluplnou debatu. Prostor toho-to článku nám neumožňuje zabývat se podrobněji distinkcemi mezi americkou a evropskou strategickou kulturou (či jejími subkulturami). Proto je zapotřebí uvést alespoň hlavní zdroje zmíněné odlišnosti strategických kultur, především rozdílné historické zkušenosti a vliv geopolitiky.

Zkušenost a (geo)politika

Je pravdou, že proměna strategické kultury (Gray ji charakte-rizuje jako postoje a názory plynoucí z charakteristické národní zkušenosti) představuje velmi dlouhodobou záležitost. Přesto je nesmírně důležité, zejména v současné české debatě o protira-keťové obraně a rozmístění jejích komponentů ve středoevrop-ském prostoru, poukázat na to, že i když máme jako příslušníci jednoho z evropských národů do jisté míry zakódovány geny evropské strategické kultury, nebylo by na škodu uvědomit si, že nás opět, stejně jako v minulosti, mohou bez provedení po-kusu o jejich mírnou korekci přivést do problémů.

I když lze přijmout argumenty pana Petříka, že „vojenské nebezpečí nemá tu fyzikální povahu, že by například ‚vyzařova-lo‘ úplně stejně intenzivně do všech směrů a ohrožovalo všech-ny země stejným způsobem“ nebo že „vojenské ohrožení bývá přesně nasměřováno“, lze poukázat i na četné slabiny tohoto způsobu uvažování, které by rovněž měly být zohledněny.

Ano, lze souhlasit s tím, že se USA v současné době zejména díky svému aktivnímu přístupu k řešení nejpalčivějších mezi-národněpolitických otázek a k hájení vitálních národních zájmů nacházejí v pozici primárního cíle většiny darebáckých států a teroristických skupin. Na druhou stranu je nutné klást si otázku, zda role a cíle USA jsou v natolik zásadním rozporu nejen se zájmy Evropské unie jako celku, ale zejména České republiky. Jelikož zastáváme názor, že nikoliv, je nutné poukázat na skutečnost, že v případě ohrožení USA je i Česká republika povinna přijmout opatření na podporu a pomoc svého ohroženého či napadeného spojence ze Severoatlantické aliance, jakkoliv se může taková pomoc jevit jako nepotřebná a ne zcela adekvátní. Pokud Česká republika nesdílí s USA mnohé cíle a zájmy, je třeba poměrně zásadně přehodnotit její zahraničněpolitickou orientaci – a nejen ji. Vzhledem ke skutečnosti, že USA všem členům aliance poskytovaly a poskytují významné bezpečnostní garance, bylo by třeba následně zajistit jiného aktéra, který by je dokázal zajišťovat ve stejném nebo podobném rozsahu. Že toho není schopna žádná západoevropská země, ani NATO bez USA, o Evropské unii či OSN už vůbec nemluvě, je poměrně jasné.

I když vojenské hrozby nepůsobí stejnou intenzitou do všech směrů, u balistických střel platí to, že dokáží ohrozit všechny oblasti nacházející se v jejich dosahu. Podíváme-li se na vývoj balistických střel například Íránu, uvědomíme si, že dříve v jejich dosahu budou evropské země, nikoliv USA. A právě proto se i evropské státy mohou stát terčem balistických střel, jakkoliv se nám to může jevit jako nereálné a nepravděpodobné. Případ první války v Perském zálivu, v níž Irák z politicko--strategických důvodů napadl střelami krátkého doletu území Izraele, jenž členem protiirácké koalice vůbec nebyl, přitom ukazuje, že dokonce ani nezúčastněný stát nemusí být za určitých okolností před cizími balistickými střelami v bezpečí. Vzhledem k tomu, že zásah území ČR by jen jedinou střelou vybavenou jadernou hlavicí by vedl k mnohonásobně vyšším ztrátám na lidských životech, než které utrpěly USA v důsledku teroristických útoků z 11. září 2001, nabízí se otázka, zda je liknavý přístup k možnosti zajistit si před útokem balistickými střelami určitou ochranu skutečně na místě.

Balistické střely nejsou jen vojenskými prostředky, jež dokáží na území zvoleného adresáta ve velmi rychlé době doručit nepříjemný náklad. Více než často se jedná spíše o nástroj sloužící k vyvíjení politického nátlaku a ovlivňování zahraniční politiky dalších aktérů (viz situace v Taiwanské úžině v polovině 90. let), zejména pak v kombinaci s hrozbou zastavení dodávek strategických surovin. V takovém případě může být Evropa vhodným cílem podobných pokusů. Vezmeme-li třeba také v úvahu roli arabského obyvatelstva, jehož část se v západoevropských zemích v některých momentech chová spíše jako pátá kolona než jako multikulturní prvek akceptující a identifikující se se zásadními hodnotami hostitelské země, která ho přijala, mohou se evropské cíle objevit v paměti iránských balistických střel dříve než americké (a to nejen z důvodů geografické polohy Evropy nebo technických parametrů nosičů). Vyvíjení nátlaku na evropské země to-tiž může být s přihlédnutím k minulosti považováno za nejsnazší způsob narušení či zpřetrhání transatlantických vazeb. I když by podobný scénář oslabil strany na obou březích Atlantiku, Evropa by na tom byla hůře. Na rozdíl od ní se totiž Spojené státy dokáží postarat o sebe a svoji bezpečnost samy.

Historia - magistra vitae

Je pravdou, že např. diplomacie rovněž představuje důležitý prostředek k redukci bezpečnostních rizik. Koneckonců nebýt některých amerických iniciativ, možná by dnes Evropa jen s potížemi řešila, co si počít s Běloruskem disponujícím jadernými zbraněmi či jak reagovat na hrozbu představovanou libyjským programem zbraní hromadného ničení.

Kdyby bylo přece jen možné lehce upravit strukturu DNA evropské či české strategické kultury, stálo by za to konečně se poučit z vlastní historie. Ta dokládá, že diplomacie (zejména pokud je kombinovaná s dalšími prostředky typu ekonomické pomoci, bezpečnostních záruk či hrozby použití různých do-nucovacích prostředků) sice mnohdy funguje poměrně dobře, někdy je však zcela bezvýsledná. I důsledky úspěšných diplo-matických jednání mohou přinést poměrně negativní konse-kvence. Mnichovská dohoda může posloužit jako příklad více než výmluvný. Podobně evropské nadřazování vyhodnocování úmyslů nad potenciálem protivníka, jakkoliv vyplývá z půso-bení geopolitických faktorů, mnohokrát nedopadlo dobře a nebýt potenciálu USA, konsekvence by byly ještě horší – jak za druhé světové války, tak za války studené. Navíc ani v době po studené válce nemůže většina aktivit a postupů evropských zemí v souvislosti s bezpečnostními riziky v prostoru evropské-ho kontinentu vyvolávat optimismus, ale spíše (přinejmenším) rozpaky. Zejména v případě válek na Balkánském poloostrově v posledním desetiletí minulého století je evidentní, že kdyby USA zásadní měrou nepřispěly k donucení znesvářených stran k jednáním, síly OSN nebo EU, jejichž rolí je udržování míru, by stěží měly co udržovat.

Operujeme-li právě s úmysly pro-tivníka a nikoliv s jeho potenciálem a schopnostmi (jakkoliv je při vyhod-nocování hrozby nutné zohledňovat oba tyto faktory), je třeba si uvědomit, jak málo stačí, aby se tato významná proměnná skutečně dramaticky změnila směrem k horšímu. Na rozdíl od razantní proměny potenciálu, která bývá spíše postupná, lze změnu úmyslů provést v okamžiku.

Jistou skepsi v otázce historických zkušeností naší země mohou vyvolá-vat bezesporu také postoje a chování evropských zemí považovaných za spojence. Není třeba opět se vracet pouze do období podzimu 1938. Stačí se zamyslet nad jed-náním například německých politických představitelů většiny relevantních stran právě ve věci rozmístění součástí proti-raketového systému USA ve střední Evropě. Stačilo několik málo výroků ruských politických a vojenských představitelů, verbální náznak odhodlání zaměřit (prozatím neexistující) balistické střely středního doletu na Polsko a ČR, aby nejen německá levice, ale i pravice zatroubila na ústup. Zajímavý důkaz nadřazování úmyslů nad potenciál. Je jasné, že středo-evropské i západoevropské země jsou zranitelné i nyní existu-jícími ofenzivními prostředky, jež má Rusko k dispozici. Právě v souvislosti s ustupováním některých evropských zemí Rusku je třeba poznamenat následující: současná debata o spolupráci České republiky s USA na protiraketové obraně výrazně přesa-huje tuto partikulární záležitost. Rozhodnutí České republiky, stejně jako chování dalších evropských států, bude mít zásadní vliv na budoucí chování Ruské federace v řadě dalších záleži-tostí i zcela odlišného charakteru. Bude-li totiž Rusko vidět, že středo-evropský prostor je vyklízen a západoevropští spojenci v něm nacházejících se zemí ustupují již jen při náznaku ruské nevole, jsme na nejlepší cestě, jak se opět brzy ocitnout v jeho sféře vlivu.

Přstrosí perspektiva

Co se týká předpokládaného vedení prvního úderu potenciálního protivníka proti radaru v Brdech, samozřejmě není možné ho zcela vyloučit. Současně ho ale nelze považovat ani za krok, který by byl proveden automaticky. Zvláště v situaci, kdy by útočník disponoval poměrně omezeným počtem ofenzivních prostředků. Je možné, že právě tehdy bude jeho největším zájmem významně ohrozit a poškodit USA a nikoliv Českou republiku, nota bene rovněž krytou defenzivním systémem (v případě útoku proti Evropě lze navíc do jisté míry spoléhat i na potenciál systému námořní protiraketové obrany Aegis, schopného eliminovat střely kratšího a středního dosahu).

Konstatování pana Petříka, „než ale vydám peníze na zbrojení či sjednám příslušnou spojeneckou dohodu, musím mít jistotu, že ohrožení či nebezpečí, proti němuž se jdu zabezpečovat, míří skutečně na mou zemi a ne náhodou na nějakou jinou“, nelze označit jinak než jako těžký hřích proti strategii, byť by se jednalo o strategii tak malou, možná bezvýznamnou země, jako je Česká republika. Nechtě se čtenář sám pokusí představit si ve své fantazii, jak by v takovém případě fungovaly alianční svazky jako NATO, a především, jakou podobu by dnes měla Evropa, kdyby takto krátkozrace jednaly Spojené státy. Chce-li si Česká republika zachovat aktivní zahraniční politiku, která může být zejména pro některé blízkovýchodní režimy značně nepopulární, je třeba počítat s riziky, jež z ní mohou plynout a jež mohou být větší než ta spojená s umístěním amerického radaru v Brdech. Na druhou stranu je ale přehnané tvrdit, jak pan Petřík, zdá se, naznačuje, že by rozmístění radaru mohlo výrazněji ovlivnit vztahy ČR s většinou muslimských zemí. Mnohé z nich koneckonců patří mezi spojence USA a dlouhodobé významné příjemce americké vojenské i ekonomické pomoci. Řada muslimských zemí o vývoj zbraní hromadného ničení a jejich nosičů vůbec neusiluje. Je proto otázkou, proč by měly v důsledku rozmístění radaru na našem území měnit svou dosavadní politiku vůči ČR. A pokud jde o těch několik málo možných výjimek, opravdu bychom měli navázat na politiku komunistického Československa a opět se stát „dobrou značkou, partnerskou a spojeneckou zemí“ například pro země podezřelé z podpory mezinárodního terorismu?

Za pokus, který by stálo za to v rámci alespoň minimální proměny naší strategické kultury učinit, považujeme posílení schopnosti vyhodnocovat možný vývoj situace, zvláště bezpečnostních hrozeb, v dlouhodobější časové perspektivě a také v méně růžových konturách (dojde tak k minimalizaci nemilých překvapení) a obecné posílení národní odvahy, stále zdecimované zážitky z minulosti. V mezinárodní politice se jednoduše zcela schovat nelze. Lze se ovšem bránit, třeba i prostřednictvím protiraketové obrany. I odhodlání k obraně však vyžaduje odvahu. Posílení bezpečnosti spojenců, a to nejen USA, napomáhá posílení bezpečnosti vlastní. Stěžejí existuje něco jako bytostně „vlastní“ bezpečnost České republiky, zejména v situaci, kdy tato země není ostrov a kdy její potenciál pro samostatné čelení významnějším hrozbám nedostačuje.

České republice a zvláště české politice by skutečně velmi citelně prospělo, kdybychom podobné, ze strategického hlediska významné záležitosti neposuzovali ze přstrosí perspektivy.